

מנילת חיי

תולדות חייו של הפרופ' ש. ק. מירסקי
(כתובות בידו עצמו*)

לבי קיסר נפקן אמהתא דבי קיסר לאפיה ומשריין ליה הכי רבא דעמיה ומדברנא דאמתיה בוצינא דנהורא בריך מתייך לשלם" [ובתרגום עברי: ר' אבהו, כשהיה בא מן הישיבה לבית הקיסר, יצאו השפחות של בית הקיסר לקראתו ושרו לו כך: מורה עמו ומנהיג אומתו, גר המאור, ברוך בואך לשלום]. כשגמרתי את דברי, נשקני.

נמלסתי וראיתי שאינו דומה לימוד ביחידות ללימוד בכיתה, שהחברים מעכבים את ההתקדמות ונזפתי בדברי סבי ושבתי לישיבת "תורת חיים". רבי באותם הימים היה אחד מחכמי הישיבה, ר' מרדכי חזק לוי, גדול בתורה ובעיקר בהספדה. אחרי-כן נתמנה למגיד שיעור בישיבת הבחורים של "עץ חיים". למדתי אצלו מסכת כתובות ולא פסחתי אף על פיסקא אחת מן ה"שיטה מקובצת". חוברת של חידושי תורה שרשמתי לעצמי נשארה בידו של רבי, וכשבאתי לבקר אחרי כמה שנים של שהייה בארצות-הברית, הוציא ממגירתו חוברת זו, שהיתה שמורה אצלו כל הימים, ומסרה לידי.

בימים שהייתי מהלך מביתי שבשכונת "בית ישראל" ל"מחנה יהודה", הייתי עובר על-יד בית ב"זכרון משה", שמשך את לבי. ראיתי בחצר בחורים מטיילים ומשחקים, ורצים לקול פעמון המצלצל אל תוך הבית. שאלתי מה טיבו של בית זה, ואמרו לי, ששם בית מדרש לרבנים מיסודה של "חברת עזרה". פתאום נכנסה מחשבה בלבי, שטוב לי ללמוד במקום הזה. שוב אמרתי לוקני מה שיש ברצוני והוא ענה לי כדרכו: לעולם ילמד אדם במקום שלבו חפץ, אבל כאן הוסיף: צריך אדם ללמוד לכתוב (הוא קרא לכל מיני לימודים חיצוניים כתיבה), אבל בטוחני שתחשב דרכיך ותשוב רגלך אל הישיבה.

עולם חדש נפתח לפניי בבית-מדרש לרבנים זה. הלימודים היו בעברית. נתנו לי בחינה והכניסוני למחלקה אחת, שבה לימד תלמוד הרב ר' בן-ציון עוזיאל. המורה ללימודי חול היה מר יוסף יואל ריבלין. עברה חצי שנה, והרב בן-ציון עוזיאל נבחר לחכם-באשי ביפו. חברת תלמידים יצאה לחצר הרפכת בירושלים ללוותו לדרכו ליפו. בשם התלמידים נאמתי על תלמיד הנפטר מרבו, כשזה עולה ברכב אש וסוסי אש. כך נראתה בעיני הרפכת באותו זמן. הרב עוזיאל נשקני ובריכני בברכת אליהו לאלישע. חכם ספרדי, הרב לוי כמדומני, בא למלא את מקומו, אבל אני לא למדתי אצלו. העלוני למחלקה העליונה, שבה לימד הרב ר' בן ציון קואינקה. מראשו לא היה נאה כזה של הרב עוזיאל. קטן-קומה היה ודיבורו בשטף, לא בנחת כהרב עוזיאל, אבל מלא וגדוש היה ונתחבב עליי מאוד. הוא הזמינני בשבתות לביתו שבשכונת "ימין משה". מרחק רב היה בין שכונתי בית ישראל לשכונתו ימין משה. מצאתיו יושב במרפסת מלאה חלונות ומלאה ספרים, כשרגליו מקופלות תחתיו על פני הספה. הוא קם בזריזות ובריכני לשלום והזמינני לשבת, כשמהיר לקפל את רגליו תחתיו, ואני לא ידעתי מה לעשות. ניסיתי אף אני לעשות כמותו ולא עלה בידי, והוא חייך בחיפה ואמר: כך מנהגנו [כלומר, מנהג אנשי המזרח]. הוא סיפר לי על ביקורו באמריקה, מקום שם נמצא אבי, ועל תשובות בהלכה מעניינות, שנדפסו ב"מאסף" שערך.

אבי, שהתפרנס מכתביבת סת"ם [ספרי תורה, תפילין, מזוזות], לא יכול לפרנס ביתו ונסע, כשהייתי כבן שמונה, לארצות-הברית. הוא נסע בשליחות מטעם מוסד בירור-שלים, ומפי כתביו נודע לי, שבבואו לניו-יורק השתתף עם דוד שוב, ממיסדי המושבה ראש פינה, ועוד אחד בעסק ראינוע קטן והצגת תבנית בית-המקדש שנעשתה בידי מורה אחד ושמו דוקטורוביץ. הוא חשב, שיהא אפשר להחזיק ראינוע סגור בשבת, וכשנתברר לו שזה מן הנמנע משך ידו מן העסק וחזר לירושלים. במעט הכסף שחסך פתח חנות של מפולת בשכונת בית ישראל, וכשכללה כספו חזר שוב לאמריקה. מיום שידעתי את אבא היה ספר תנ"ך קטן מונח בתיק טליתו והיה קורא בו לאתר התפילה כמה פרקים בכל יום. לפני עלות עמוד

שמי: שמואל קלמן. נקרא אני על שם אבי-סבי מצד אמי. שמעתי עליו שהיה תלמידו של ר' איצל מוואלוויץ. מקום מגוריו היה בעיירה דבוריץ, ושמעתי סיפורים על צדקותו. אמרו עליו שהאפירים היו משתדלים בכל מיני הערמות שיהרוך על שדותיהם משום סימן ברכה. גדול היה בתורה, ופרנסתו היתה על חכירת שדות.

שם המשפחה שלי הוא מירסקי. שם אבי ז"ל: משה צבי ושם אמי: אסתר שפרינצה. משפחת אבי היא מן העיירה זיטיל פלך גרודנה. בכל התעודות הרשמיות רשום, שגם אני נולדתי שם. וואלום בחומש של אבי ז"ל כתוב: "ילד יולד לנו בן ניתן לנו, ב' אדר תרנ"ט, פה דובאסר, רוסיא". וואיל ונכתב שם העיירה זיטיל בתעור-דוּת אבא הרשמיות, לא שיניתי מן הכתוב, אבל בבואי לרשום בכתב-אמת ובעצם ידי את הידוע לי, הריני כותב את הדברים כהוייתם. רשמי העיירה דובאסר חרותים בזכרוני הילדותי. זכרתי את הנהר דנייסטר, וזכורים לי לילות שבהם היו אבי ואמי מגישים רהיטים כבדים מא-חורי הדלת פנימה [=כלומר חוסמים את הכניסה לביתם] מפחד פורעי פרעות.

כבן חמש עליתי עם אבי ואמי ואחותי הבכירה ממני לארץ-ישראל. מפי אבא נודע לי אחרי-כן, שעמד על פרשת דרכים: לארץ ישראל או לאמריקה, והחליט: לארץ-ישראל. הוא הוסיף, שהחלטה זו באה לו מפני חינוכי. סיפר, שבביל הסדר האחרון לפני צאתנו מרוסיא לארץ-ישראל, שר "אחד מי יודע?" בנוסח ישיבתי, היינו: "אחד החופר פור שיח ומערה", "שנים אוזנין בטלית", "שלושה שאכלו כאחד", "ארבעה אבות נזיקין", וכו' — ואמר לי לחזור על זה וחזרתי; או החליט שמקומי לא באמריקה.

כמתוך הערפל זכורה לי נסיעתנו בעגלה לאודיסה. שם היה לי ידוד ושמו ר' הילל ארלינסקי. הוא היה מגיד, וחיבר ספר קטן על מניין המצוות. אשתו היתה אחות אמי, וגם להם היה בן בגילי ושמו כשמי. כעבור שנים אחדות באו גם הם לארץ-ישראל והתיישבו בעטלית.

הקדימוני בארץ-ישראל סבי וסבתי מצד אמי. הם ישבו בשכונת "בית ישראל", ושם נתיישבו גם הוריי. למדתי זמן קצר בת"ת שבאותה שכונה. כשהייתי כבן שבע או שמונה, לקחני סבי אתו יום יום לישיבת "תורת חיים", שהיתה בעיר העתיקה בשכונתו של מקום המקדש. סבי שכר לי רב אחד מחכמי הישיבה, שלימדני שתי שעות בכל יום. ובשאר שעות היום למדתי בעצמי על-יד אותו שולחן שישב אצלי גם זקני.

יום אחד נודמנתי לשכונת מחנה יהודה וראיתי שם בניין חדש ונאה, שבחצרו שיתקו מאות נערים מבני גילי. נודע לי, שזהו סניף חדש ל"תלמוד תורה וישיבת עץ חיים". נכנסה בי תשוקה ללמוד עם נערים בני גילי והצעתי את הדבר לפני סבי. אמר לי: לעולם ילמד אדם במקום שלבו חפץ, רצונך, היפנס למקום זה, ובכל עת שתרצה לשוב — הרי ישיבה זו לפניך. נכנסתי לאותו תלמוד-תורה. חצי שנה למדתי בחדרו של ר' פייביל, וכשבא המשגיח ר' נחום רוגוויצקי, איש צנום וזריו ומלא תורה ופיקחות, לבחון את התלמידים, העלני לחדרו של ר' יונה לאפין, אותה שנה ביקר הרב הראשי ליהודי תורפיה חיים נחום, את ירושלים. בחרוני להיות הנואם לפניו, וזכרני שטיפסתי ועליתי על שולחן ופתחתי את נאומי במאמר הגמרא: "ר' אבהו כי הוה אתי ממתבתא

(*) מאמר זה, שבו מתאר הרב מירסקי ז"ל את תולדות חייו, נכתב על-ידו בשנת תשט"ו (1955) בשביל מכון "גנוים" בתל-אביב, הוא הארכיון לספרות העברית החדשה, שיוסד בידי אמרת הסופרים העברים בישראל והיא גם ממלכת אותו. העתק מכתב-היד נמצא בעזבונו של דינאל פרסקי ז"ל, והמצאו לידו מר עקיבא בן עזרא. אין צריך לומר, שהפרטים המסופרים במאמר אינם מגיעים אלא עד זמן כתיבתו, ופעולותיו וקורותיו של המחבר בשנים עשרה שנות חייו האחרונות (שנות תשט"ו—תשכ"ו) לא נכללו בו.

מסר בידי כתב-סמיכה. כל הדבר הזה היה זר ומזר בעיניי. לא ידעתי כל זה למה. אבל פני סבי נהרו משמחה. כשנכנסתי בשבת לבית הכנסת „באר שבע“ שבמעלה השכונה בית ישראל, והגבאי, ר' יהושע מאיר רייכמן קראני לתורה בשם „הרב“, חזרו פניי, וכמעט שרציתי לברוח מבית הכנסת. אחרי העלייה שאלתי אותו: מי גילה לך זה? והוא ענה: הרב מבוטין, וזו היתה מצויתו. מאז כבר לא יכולתי להסתיר את הדבר, אף-על-פי שלא יכולתי להשלים עמו כמה זמן.

בשנת תרע"ה (1915) נפטרו סבי וסבתי בשבוע אחד. על מצבת קברו של סבי בהר הזיתים כתוב: פ"ג הארי החי זקן יושב בישיבה כל ימיו ר' יהודה ליב בר' שמואל קלמן.

בשנות המלחמה נפסק הקשר שבין ארץ-ישראל וארצות-הברית. אמי מכרה כל כלי הבית, כדי לפרנס את עצמה ואת ילדיה. בבית-הכנסת שבאחת החצרות שבעיר העתיקה שנודעה בשם „חאש“ נקבע שיעור למניין צעירים מתלמידי הישיבות, שניתן להם כיפר לחם בכל יום וארוחת תמיד של צהרים וארבע לירות תורניות לחודש. הללו נחשבו למאשרים שבמאשרים, ואני בתוכם. היה קשה לי מאוד לקבל אותו כיפר לחם בכל יום. הייתי חוטפו בידי כאילו כפאני שד ומחביאו תחת מעילי. ידעתי שבבית מחפים לו. מגיד השיעור באותו קיבוץ היה ר' זרח בראורמן, שמושבו היה במאה שערים. למדנו בבא בתרא, ושיעורו היה ב„חושן משפט“. השיעור היה מעניין וחי-בבתי. כשהוכרחו מטעם-מה להעביר את הישיבה הזאת מן „חאש“ לבית הכנסת רבן יוחנן בן זכאי שברחוב היהודים בעיר העתיקה, אמרתי בהלצה לר' זרח, שיש לברך ברכת הטוב והמטיב. למה? שאל אותי בארשת פנים מאוד רצינית. אמרתי לו: הטוב שלא הסריתו, והמי-טיב שבאו לקבורה (הכניסה ל„חאש“ היתה דרך מבואות סמויים, עמוקים ומסריחים ובית-הכנסת ריב"ז היה במע-מקי האדמה). אז ראיתי בפעם הראשונה חיוך גדול ורחב על פני ר' זרח, שהיו תמיד כאילו נזעמים, אף-על-פי שהיה מלא אהבה ומסירות לתלמידיו.

בשנת תרע"ז (1917), כשנצטרפה מדינת ארצות-הברית לארצות הנלחמות כנגד תורפיה, נגזר גירוש על כל נתיני ארצות הברית. כרוזים קראו ברחובות בדומיית הלילה ובצהרי יום: כל נתין אמריקני שלא יירשם, סופו לתלייה. זמן מה נחבאתי בפנינת גג באחד הבתים שבשכונת בית ישראל ואמי היתה מעלה לי אוכל דרך סולם. אחרי שהתחיל „מכותר“ של השכונה להציק לה ולדרוש פיצוי בשוה-הכסף, היינו בשארית כלי הבית והתכשיטים שעוד נשארו לה, החלטתי ללכת ולהתייצב. אותו יום שישי בשבת היה, ובית הממשלה בו נאסרנו נתמלא אנשים. אני הייתי הצעיר שבחבורה, על סף שנת החובה להתייצב. בשבת נשמעו תותחי היריות של משחירי ירושלים, וב-מוצאי שבת העמידו את כולנו בחצר ומנו אותנו בשוט ופקדו עלינו לצעוד קדימה. אנו היינו עולים במעלה הר-הזיתים ממזרח לירושלים, וצבאות הפרטים נכנסו לירושלים מערבה. קשה מאוד היתה אותה הפרידה מירושלים. הלכנו ברגל כל אותו הלילה והיום עד שהגענו ליריחו. שבוע שלם נמשכה דרכנו מירושלים להמשק. בתי-האסור-רים ביריחו, רבת-עומן (עמאן) ובכל הערים שעברנו בהם היו לנו למלון. בו ביום שהגענו לדמשק הביאונו השוטרים לראות במראה המבהיל של תליית בלקינד ולישנסקי בדמשק. זו היתה הזוהרת איום. שם שחררנו ועלינו היה להתייצב יום יום לפני המשטרה.

בין הגולים בדמשק היה גם מר דוד ילין. שם נתור-דענו. עם שחרורה של דמשק נתחברתי לחבורת הולכי ברגל כדי לחזור לא"י. כשעמדתי לצאת, באו דוד ילין ואשתו וגערו בי: היצאת מודעתך? ומגעונו לצאת. אחרי כן נתחברתי לחבורת רוכבי על גמלים. במוצאי-שבת יצאה הארודה לדרך. שבוע שלם ארכה הנסיעה. פעם אחת כשעליתי על הגמל ולא הספקתי לתפוס בו בידי, התרומם פתאום על רגליו האחוריות והשליכני בכוח, ואילמלי תפסני אחד מן החבורה בידי ממש היו מתרסקים אבריי.

השחר היה לומד יום יום דף גמרא. בלילות הייתי נוהג ללמוד באולם ישיבת „מאה שערים“ הסמוכה לשכונת בית ישראל. עם חצות לילה היה אבי בא כדי ללכת עמי בצווחא. כשהייתי שואל אותו: למה הטורח הזה? היה אומר: טוב ללכת בצווחא. ובלבי חשבתי, שהוא עושה את זה כדי לחזק בי את חשק הלימוד. ואמנם כשעבר עליי חצות לילה בלא לימוד מלא פעמים מתוך שיהיה בטלה עם אחד הבהורים שנטפל אליי, פעמים מתוך עצלות המחשבה, היו עיניי מתמלאות דמעות כשהייתי רואה את אבא בפתח האולם, וחשבתי על הנייעור בלילה ומפנה לבו לבטלה.

אחרי לימוד של חצי שנה במחלקת הרב קואינקה החלטתי פתאום לשוב אל הישיבה. כבר למדתי אז חולין ויורה דעה. ורוב חבריי היו גדולים ממני פי שניים. רובם היה ספרדים (מר עובדיה, שהיה אחרי כן רב העדה הספרדית בווינה ובא לניו-יורק ושם פגשתי מר זובאנה, שלא נודמן לי מאז לראותו, וכמה אחרים). והרהרתי בלבי: הא כיצד? הייתכן למי שלא מלאו לו עוד אחת-עשרה שנה שיהא לרב? וזוהו באתי להרהר על כל המוסד הזה הנקרא „בית-מדרש לרבנים“. נתעוררה תנועה בין התלמידים האשפנזים המעטים לדרוש מן ההנהלה, שיביאו רב מגיד שיעור מגדולי ראשי הישיבות באירופה. הבטיחו לנו שעומדים להביא את הרב מטאוורג, ומכיוון שלא בא יצאתי וחזרתי לישיבה. יכולתי לראות באור פניו של סבי, כשמע על החלטתי זאת.

כשהייתי ל„בר מצווה“, נתנו לי סבי וסבתי במתנה שלושת חלקי שולחן ערוך יורה דעה. אותה שנה נוסד מוסד בשם „בית חינוך רבנים“. מיסודו היה, לפי השמועה, יהודי משיקאגו ושמו מר לייזרוביץ, ההעוסק בו היה יהודי ירושלמי שהיה באמריקה ושמו ר' יצחק ליב שפירא. זה היה קיבוץ של נבחרים מישיבות שונות שיצאו ממוצאי-שבת ועד ערבי-שבת מירושלים לשכונת גבעת שאול, ולמדו שם בבית-הכנסת של השכונה „על-פי תוכנית שהיתה תלויה על הקיר, ואכלו בבית-אוכל מיוחד שנוסד למען הקיבוץ באחד-הבתים שבקצה השכונה, ולנו בחדרים פרטיים שבשכונה. מתחילתו היה קיבוץ זה ביישוב מיצא, ולאחר הפסקה חזר ונפתח בגבעת שאול. המשגיח על הקיבוץ היה ר' הירש ליותן, שנודע בשם ר' הירשל סלובודקר, ומגידי השיעורים היו ר' חיים מאיר ספילסקי (חתנו של ר' אליקום גציל מביאליסטוק) ור' מרדכי דוד לוי (שהזכרתי למעלה). למדתי שם שנה אחת, והיא שנת פרוץ מלחמת העולם הראשונה.

רבים מבני הישיבות, שהיו נתיני רוסיה, עמדו לפני הברירה, לקבל עליהם את הנתינות העותומנית או לעזוב את הארץ. רבים נסעו למצרים ומשם נתפזרו לארצות אחרות. אני הייתי נתין רוסי, אבל גבי היה בארצות-הברית, ובזכותו הייתי יכול להיחשב כנתין ארצות-הברית. גם גילי הצעיר (בן חמש-עשרה), גרם לי שלא חלה עליי עדיין הגזירה. נפרדתי ממכה מחבריי שנתכנסו לאסיפה גדולה ברחבה שלפני בית-הכנסת „ישועות יעקב“ במאה שערים. המגיד הירושלמי ר' נטע וייס קרא את הפסוק: „המביט לארץ ותרעד“ (רימו לשנת תרע"ד) ואמר שנת-קיימה בבני הישיבות הקללה האחרונה שב„תוכחה“: „והשיבך מצרים באוניות“. אומרים, הוסיף, שבונים רפכת מצרים לארץ-ישראל, ומהיום יסעו בה ולא באניות, הרי שהגענו לסוף „התוכחה“.

יום אחד אמרתי לסבי, שלא השארתי את מתנתו, ה„יורה דעה“, ללא שימוש. אם כן אמר: הבה וניפנס לבית הרב מבוטין שיבחנך. דבר זה לא עלה בדעתי, אבל מכיוון שאמרתי לא יכולתי עוד לחזור בי, הרב מבוטין, הוא ר' מתתיהו מדינצקי, מחבר הספר „מתת-יד“ על ארבעת חלקי „שולחן ערוך“. הוא היה רב בבוטין וב-שרשוב, ובא בסוף ימיו לארץ-ישראל והתיישב בשכונת בית ישראל. הייתי מבאי ביתו, והפעם הוכרחת, אחרי שנוקשתי באימרי פי, להסכים להצעת סבי שיבחנני. אחרי כן הציע לפני הרב מבוטין לקבוע אתו שיעור ב„חושן משפט“ וב„אבן העזר“. יום אחד נכנסתי לביתו והוא

הגענו בערב־שבת לשכם. שם שבתנו. ביום הראשון כבוקר. לפני שעמדנו להמשיך בדרכנו ירושלימה, באה עגלה שלוחה משם. דבר נסיעתנו נודע לבני המשפחות בירושלים ואמי שילמה לאותו עגלון כדי להביאני משכם. בבואי סיפרה לי אמי, שהודי אחד בא ותחזיר לה את ה"יורה דעה" שסבי נתן לי במתנה ושמכרה אותו אמי בשעת הדחוק. האיש שאל, כמה קיבלה בזמן שמכרה ולא רצה לקבל אף פרוטה אחת יותר מזה, והיא חשבה את הדבר לנס.

נתארסתי לבתו של ר' יוחנן דוד סלומון. לאחר זמן נודע לי, שהייתי נוכח בלא-יודעים בשעת הבאת ארונו של חותני לירושלים. ביום ראשון אחד, כשהלכתי בדרך לגבעת שאול, ראיתי הלויית מת ונצטרפתי אליה. שמעתי אדם אחד מספיד את הנפטר ואמר: פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה. האיש משה היה ר' יואל משה סלומון, אבי חותני, וביהושע נתכחן המספיד לחותני שהלך בדרכי אביו בבניין היישוב. המספיד, נודע לי אחרי כן, היה דוד ילין.

דוד ילין הציג לפניי להיפנס למחלקה המסיימת של בית-המדרש למורים ולהיבחן בכל המקצועות כדי לקבל תעודת מורה, וקיבלתי את הצעתו. כל מורה נתן לי את רשימת הדברים שעליי להיבחן בהם במקצועו וקבע לי זמן לבחינה. כשישבתי בביתו של מר' לדידינסקי ורשמתי בפנקסי את השמות פלאנימטריה, סטידיאומטריה, טריגונומטריה, השגחתי שלא יראה כיצד אני כותב שמות אלה, ששמעתי אותם אז בפעם הראשונה בחיי, וכששאלני מתי רצוני להיבחן, אמרתי: בעוד שלושה שבועות. אחד מחברי המחלקה, שמו אלנקוה, שהיה בקי במאתימטיקה וקצת מוזר בדרכיו, התנדב ללמדני. כשהגיע מועד הבחינה עמדתי בה בהצטיינות. כשנכנסתי לחדרו של מר' שלמה שילר, שהיה המורה לפסיכולוגיה וביקשתי ממנו את רשימתו של מר' אלנקוה על פיהן, כדי שאוכל להיבחן במקצוע זה, הביט עליי בסבר-פנים מיוחד. בדאשונה תמנה קצת על העזתי ולבסוף חייך והשתטח מלוא קומתו על הרצפה. והוציא ערימה גדולה של ניירות מתחת למיטתו ומסרה לידי ואמר: הא לך כל תורתני שאני מרביץ. לאחר ימים אחדים באתי אצלו ואמרתי לו: תורתו בתוך מעיי, נראה אם עיפלתיה. והאיש החביב הזה שאלני בקולו המלטף כמה שאלות ואמר: טוב מאוד. לאחר שעמדתי בכל הבחינות המיוחדות לפני כל אחד מן המורים בחומר שנלמד עד הכיתה המסיימת, נכנסתי לכיתה זו ונבחנוני ביחד עם שאר התלמידים את בחינות הגמר. כשעמדתי כבר לקבל את התעודה, קפצה עליי צרה. מר' א. מ. ליפשיץ, שהיה מורה להיסטוריה ישראלית ולספרות (כשנולד אחרי-כן בית-המדרש למורים "מזרחי" היה למנהלו הראשון), סיפר לי שנודע לו שאני מוסמך לרפנות ולפיכך הציג בישיבת חבר המורים שיוסיפו הערה לתעודתי על כך. ואולם לר' א. מ. ליפשיץ היה בר-פלוגתא בחבר המורים, והוא המורה ח. א. נוטא. כל מה שהציג הראשון התנגד לו השני, ובכך התנגד גם להצעתו זו, ונימוקו: אין סותבים בתעודה הניתנת מתאריך שבו נכתבה אלא דבר השייך לבו ביום ולא מה שאירע בעבר. כל אותו סיפור שסיפר לי מר' ליפשיץ, לא היה מובן לי, וגם לא עניין אותי. אבל ראיתי שהדבר נוגע ללב. עליך, אמר, לקבל "סמיכה" נוספת מרב ירושלמי שתיכתב היום, כדי שאוכל לבטל את דברי ההבל של אותו איש. אבל היתואר, טענתי, לבוא לאיזה רב ולבקש ממנו "סמיכה", כדי שירשמה בתעודת בית-המדרש שאין רוח חכמי הישיבות בירושלים נוחה ממנו? אתה שוגה, טען. נכנסתי לביתו של הרב ר' יוסף גרשון הורביץ, הדיין ומורה צדק במאה שערים, וסיפרתי לו גופא דעובדא. אותה שעה נכנסה לביתו אשה בשאלה חמורה. התחלנו נושאים ונותנים באותו עניין. קם ואמר לי ברוב ענוותנות, הלא בקי וחרף אתה יותר ממני, ותפס את העט וכתב: "יורה יורה ידין ידין וכו' וכו'". בו ביום הבאתי את זה אל ר' א. מ. ליפשיץ, ופניו צהלו משמחה שניצח את בעל דברו. ומאז נקשר אליי בקשרי ידידות עזים.

מנילת חיי *

מאת שמואל ק. מירסקי ז"ל

בכתב, ולפיכך טוב לי למסרם כמו שהם. וכן עשיתי. הוצאתי מכיסי את ראשי הדברים והשארתי אותם בבית הדין. לאחר שבועות אחדים יצא פסק-הדין שכלל את כל דבריי ונתבטל פסק-הדין הקודם. כשהבאתי את פסק-הדין הזה לישיש ד"ר מזיא, קרא את הדבר כמה פעמים ולא האמין למראה עיניו. אחר-כך נתן לי את ידו ואמר לי: אני מברך שהחיינו על הסדר החדש בישראל. חשבת, אמר לי, שתבוא פשרה, ולבסוף בא זיכוי גמור וביטול פסק-הדין של רב חשוב. מה גדול הוא היום וכמה יגדל האמון במשפט העברי לכשייודע הדבר הזה ברבים. שתינו "לחיים", והוא לא פסק מלדבר על החידוש הגדול הזה.

בסוף שנת תרפ"ו יצאתי אני ואשתי ובני בן החמש מירושלים לבוא לניו-יורק. מאוד היתה קשה עליי הפרידה. תלמידי בבית-הספר "תחכמוני" נתנו לי במתנה ש"ס קטן הוצאת "חורב". רציתי שיכתבו בצד ההקדשה מאמר אחד מאבות דרבי נתן. פתחתי והראיתי עליו: ת"ח שיצא מא"י לתוך-לארץ סרח. לא רצו לכתוב, אמרתי להם: ראו מה כתוב אחרי כן: ואף-על-פי שסרח משובח הוא מכל הת"ת שבחוף-לארץ, משל לברזל הנדואי וכו'.

בשנת תרפ"ב ניסה אבי שוב פעם להתיישב בארץ-ישראל. הפעם פתח בית-מסחר לנייר ברחוב הנמשך ממאה שערים לשער יפו. השקיע בזה את רוב הוננו שחסך באמריקה ולא עלה בית-מסחרו בידו. כשהפסיד את כספו הוזכר לחזור בפעם השלישית לאמריקה, גלו אליו גם אמי ואחי ואחותי הקטנים. ביקשה אמי הבטחה ממני ומאשתי, שנבוא גם אנו להיות קרובים להוריי. אחרי שלוש שנים של פרידה, ובייחוד לאחר קבלת טלגרמה להתפלל עבורה, מפני שעליה לעשות ניתוח באחן, קמנו ונסענו. הוריי גרו ברחוב הנרי, מול ישיבת ר"י יעקב יוסף. ראיתי בפעם הראשונה לתמהוני שקראים למוסד שבו לומדים ילדים קטנים בשם "ישיבה", ולא הובן לי הדבר. לאחר זמן הצדקתי את אלה שעשו כן על שם שאיפתם הסופית. סמוך לאותו רחוב נמצאה ישיבת ר' יצחק אלחנן. בשבוע הראשון לבואי בא לבקרני דוד אשתי, ר' מנדיל פרוש מירושלים, שנמצא באותה שעה בניו-יורק, והוא הציע לפניי להיפנס עמו לישיבה זו ולהתודע אל ראש הישיבה ד"ר רבל. מתחילה סירבתי ואמרתי לו: האף זו מעין הישיבה שמעבר לרחוב? ענה לי: לא. זו ישיבה של בחורים. הלכתי עמו. משיחה ראשונה עם ד"ר רבל נודע לי שהוא בקי לא רק בש"ס ובפוסקים אלא גם בספרות החווה. כשנודמנה השיחה על תחיית המשפט העברי בא"י, הוציא מן הארון חוברת והראה לי את תמצית ההרצאה שהרציתי בירושלים. ישיבה זו אף-על-פי שנמצאה בבניין הדומה לחורבה, עשתה עליי מייד רושם. שם מצאתי גם את הד"ר פנחס חורגין, שלמד בנערותו גם הוא בישיבת "תורת חיים". כשהציע ד"ר רבל לפניי להצטרף לחבר המורים של המוסד וללמד תלמוד בבית-המדרש למורים של הישיבה, קיבלתי עליי. קרוב אחד היה לי ממשפחת אמי, ושמו הרב ר' חיים קולודיצקי, ששימש רב בבית-הכנסת באיסט ניו-יורק אשר בברוקלין (לאחר זמן התיישב בירושלים ונפטר שם בזמן אחד מביקוריי בירושלים והשתתפתי בהלווייתו). הוא הזמינני לדרוש בבית-הכנסת שלו, ולאחר ששמע שקיבלתי על עצמי להורות בבית-המדרש למורים של הישיבה, נד לי בראשו ואמר: אילו יכולתי לנאום כמותך, הייתי מרעיש את העולם ולא הייתי פונה כמותך ל"מלמדות". כל הספרותי לא הועילו לו.

בשנת תרפ"ו ביקר הרב ר' בן-ציון עוזיאל בניו-יורק. הזמנו אותו לשיעור בישיבת ר' יצחק אלחנן. או השיח לפניי את דאגתו על תלמוד-תורה של קהילת גולי ארץ (ארם צובא) בלב העיר ברוקלין. המתנהג כאילו היה בארם צובא לפני מאה שנה. החדש הוא בחזקת חשוד בעיניהם, ואת הישן אין בידם לקיים בעולם החדש. הפציר בי הרב עוזיאל, שאקבל על עצמי לכשיזמיננו לנהלם. בי, הוא טען, יתנו אמון כממזג הישן והחדש. לא יכולתי לסרב

מייד לאחר חזרתני, בין יום הכיפורים לסופות תרפ"ו (1920), נתמנית למורה בבית-הספר "תחכמוני" בירושלים. באותה שנה נפתח בית-ספר למשפטים מטעם ממשלת א"י והייתי מתלמידי הראשונים. מנהל בית-הספר היה פרידריך גודבי, מי שהיה מקודם ראש בית-ספר למשפטים בקאהיר. נודמן בנטוויץ, היעץ המשפטי בממשלה המאנדטארית, וגד פרומקין, שופט בית-הדין העליון, וד"ר די האן ואחרים, היו בין המורים. די האן שבא לירושלים כמי ששייך ל"מזרחי" וקיבלתי כנאום ברכה בשם "המזרחי הצעיר" (זה היה לפני ייסודו של "הפעל המזרחי בא"י") שינה, כידוע, את דרכו. פעם אחת התהלכנו ברחוב העיר ומי שהוא עבר וירק לעבר פניו. אמר לי: זהו לכבודך. אמרתי לו: מה פירוש הדבר? ענה לי, שאילו היה מהלך יחידי בוודאי היו יורקים אל פניו ממש. ובכן, שאלתי אותו, מפני מה אינך חוזר בך? אמר: אינני יכול עוד. בתרפ"ד (1924) קיבלתי את הדי"פ לומה שניתנה מבית-הספר למשפטים, ובתרפ"ה הייתי היושב-ראש הראשון של אגודת מסיימי בית-הספר. כש-נוסדה "חברת המשפט העברי" הייתי מראשוני חבריה, וכשהרציתי באחת האסיפות של החברה על תקנות רבינו גרשום מאור הגולה, בא גם ר' א. מ. ליפשיץ, נשען על מקלו, להרצאה זו. הרב ש. אסף, שישב בראש, דיבר עליי כעל הצעיר שבחבורה, שעולה על הזקנים. הדברים שהיו בוודאי מופרזים עמדו תמיד לנגד עיניי ולא נתנוני להזיג ניה את חלום תחיית המשפט העברי שעלה לפניי עם שחר ימי. באמריקה ניסיתי פעמים אחדות לכנס חבורות של צעירים יודעי דת ודין ולהרצות לפניהם על המשפט העברי, ומהם התחילו להתעניין במחקר המשפט העברי. כשהיה ד"ר מרדכי אליאש בניו-יורק כבא-כוחה של ירושלים במושב האו"ם. לפני ייסודה של המדינה, הזמנתי להרצות בחבורה זו, וכשכתבתי עם תקימת המדינה מאמר על משפט התורה במדינת ישראל, כתב לי הרב אסף, ששמח מאוד לראות כי כמחה אני תורח לאהבתי הראשונה, ובאמת אני מצטער כל הימים שלא חזרתי עדיין חזרה גמורה לאהבתי זו.

מייד לאחר שנסמכתי מבית-הספר למשפטים עלה בגורלי להיות מסדר את הערעור הראשון על פסק-דין שיצא מאת הרב ר' י. א. ציטרון מפתח-תקה. כל הרעיון של בית-הדין לערעורים בתחום משפט התורה היה חדש ומפוקפק. עוד רבו המערערים כנגד עצם ייסודו של בית-דין זה, ובא לביתי הרופא ד"ר אהרן מזיא ואמר לי, ששמע שאני מוסמך לרפואה ולמשפטים ולפיכך הנני היחיד שיכול לעזור לו. הוא סיפר לי שיצא פסק-דין כנגדו וכנגד חתנו מר איזאקסון מאת בית-הדין בפתח-תקה בעניין טענת בר מיצרא שהיתה למר רוזוב על אדמה הסמוכה לפרדסו, ומכיוון ששמע שאפשר לערער על פסק-דין רבני לפני בית-הדין לערעורים העליון, הרי הוא מבקש ממני להיות באיכותו בעניין זה. סדרים קבועים לא היו עדיין בדבר. נקראה אסיפה מלאה של חברי הרבנות הראשית בראשותו של הרב קוק זצ"ל. שני בעלי הדין, מזיא ורוזוב, באו גם הם. שאלתי את הרבנים, אם יש צורך בבעלי הדין והח"ל יטו לאחר העיון שאין בהם צורך. התחיל רוזוב צווח מפני מה מגרשים אותו—עד שעלה בידי להספיר לו, שבית-הדין לערעורים לא ידון בעובדות כי אם בחוק גופו, ונפטר בשלום. דיברתי כשעה על צדקת ביטולו של פסק-הדין. הרב ציטרון זצ"ל כתב את פסק-דינו בנימוקים ובראיות. ולפיכך יכולתי לבוא מזויין בחבילות של ראיות ונימוקים אחרים כנגדם. כשסיימתי את דבריי, הרבנים החליטו לדחות את ההחלטה הסופית לישיבה שנייה, שאלתי אם גרשמו דבריי. כשענו: לא, ואמרו שזוסרים אותם, טענתי: לבא דאינשי אינשי [=לבם של בני אדם דרכו לשכוח]. אמר לי הרב קוק זצ"ל בחיוך, שבוודאי הכינותי את דבריי

הנני בא בקשר יום-יום בעבודתי בישיבה-אוניברסיטה (וגם בבית-הכנסת "ישראל הצעיר"), נכנסתי בחודש הרא-
שון לבואי לאמריקה לקולג' של אוניברסיטת ניו-יורק,
שהיה הקרוב ביותר לבית שבו נמצאה ישיבת ר' יצחק
אלחנן באותה שעה, קיבלתי את התואר "ב.א." באוני-
ברסיטת ניו-יורק וכתבתי מחקר על תולדות ה"גזרי"
התפתחותו (הואיל ומקצועי הראשי בקולג' היה תורת
המדעינה ולקחתי מה שנקרא בשם "הוגריס קורס" שאותו
מקצוע, נדרשה כתיבת דיסרטציה באותו קורס). את התא-
רים Ph.D., M.A. קיבלתי במכללת קולומביה, במח-
לקת הפילוסופיה. את הדיסרטציה לתואר M.A. כתבתי
על הנושא: "דרכי הפירוש של המשנה על ידי האמוראים
ואת הדיסרטציה לתואר Ph.D. כתבתי על הנושא:
שאלות דרב אחאי, מהותו וזמנו, והשוואת כתבי-היד
של ספר בראשית מן השאלות, יחד עם תרגום באנגלית
של הטפסט.

מן היום הראשון לבואי לניו-יורק היתה ידי עם
ההסתדרות העברית באמריקה. שימשתי בתפקידים שונים,
ועכשיו אני יושב-ראש הנשיאות.

בשנת תרצ"ט (1939) השתתפתי בקונגרס הציוני
בג'ניבה. המאנדאט ניתן לי על-ידי "המזרחי" והפועל
המזרחי בקאנאדה. דומני, שזו היתה הפעם הראשונה של
מויגת שתי ההסתדרויות הללו בציר אחד. הרבה פעמים
הזומנתי על-ידי "הפועל המזרחי" בקאנאדה להרצאות,
ובאחת מן הוועידות השנתיות בחרו בי לנשיא-כבוד של
"הפועל המזרחי" בקאנאדה. אף-על-פי שלא הייתי מעולם
תושב קאנאדה הם ראו בי חבר. באופן רשמי השתייכתי
ל"מזרחי" בארצות-הברית והייתי חבר הוועד האדמיני-
סטרטיבי, ויושב-ראש הוועדה להוצאת ספרים. אבל גם
בארצות-הברית ראו בי אנשי "הפועל המזרחי" כמנהיגם
הרוחני. בביתי נוסד השבועון האנגלי של ההסתדרות זו,
וקראתי לו בשם "דהי ג'ואיש הורייזן". אף הייתי עורכו
של שבועון זה בשנה הראשונה לקיומו. האמרה שהצעתי
לביאור שם השבועון כמזאת "הפועל המזרחי": "תא ואחוזי
לך היכא דנשקי רקיעא וארעא אהרדי", הופיעה שנים אחד-
דות בראש העיתון ואחרי-כן נעלמה.

בשנת תש"ט הזומנתי מטעם "המזרחי" במפסיקו
לפתיחת המגפית של "קרן ארץ-ישראל של המזרח".
בשנת תש"י ביקרתי במחנות שארית הפליטה באיטליה
ובצרפת מטעם הקונגרס היהודי העולמי. בשנת תש"ב
הייתי עם מסדרי הכינוס הראשון של הברית העברית
העולמית בירושלים, ונבחרתי לסגן-נשיא. בשנת תש"ג
הזומנתי מטעם הסוכנות היהודית לפתוח את חודש לימודי
היהדות באנגליה. עברתי בתווך של הרצאות, שנערך
עבורי על-ידי ועד מיוחד בחסותו של הרב הראשי, בכמה
ערים באנגליה.

בשנת תש"י הוצאתי את "חיבור התשובה לרבנו מנחם
המאירי", גוף הספר מאת הרב אברהם סופר, ומבוא על
תולדות המחפר עם הערות ותיקונים והשוואות לכ"י אחר
משלי. סידרתי מתחילה בדפוס את כל הספר על-פי שני
כתבי-יד שהיו לפני עם הערות משלי, אבל כדי שלא
יצאו שנים ספרים בבת-אחת — אף שלא היו כאחד —
צירפתי את שלו לשלי והוספתי את ההערות והתיקונים
על-פי ספרי. הספר נדפס בהוצאת "תלפיות" ישיבה-אוני-
ברסיטה, כמספר א' בסידרת הספרים "מן הגנוז לאור".

בשנת תש"א הופיע ספרי "בין שקיעה לזריחה" בהוצאת
צאת "סורא", ירושלים—ניו-יורק. הספר זכה בפרס "קרן
למד" באותה שנה. בשנת תש"ג יצא ספרי "ארץ וימים"
בירושלים בהוצאת "סורא".

בשנת תשט"ו ייסדתי מכון ישראלי בישיבה-אוניבר-
סיטה בסיוע המחלקה לתרבות וחינוך תורניים בגולה
של הסוכנות היהודית. היושב-ראש של המחלקה הזאת,
הרב זאב גולד, פתח מכון זה בנוסף חגיגי.

חבר אני לאגודת הרבנים של ארצות-הברית וקא-
נאדה, ונשיא ועד הרבנים של בורו-פארק. אבל עיקר עסקי
הוא במוסד שאני מכהן בו כפרופיסור.

וקיבלתי על עצמי את העבודה הנוספת של הנהלת תלמוד
התורה "מגן דוד" על עבודתי הקבועה בישיבת רייא.
עברתי לגור בברוקלין בקרבת מקום לאותו מוסד. בשנת
תרפ"ח עברה הישיבה לבניינה החדש ברחוב 186 ושדרת
אמסטרדם אשר ברמת ואשינגטון. תפקידי במוסד הישיבה
הלכו ונתרפו. נתמנתי גם לחבר הפאקולטה של ישיבה
קולג'. ביקשתי מאנשי "מגן דוד" לשחררני, אף-על-פי
שנתקשרתי עמם בחוזה לפחות לשנתיים ימים. הבטחתי
להם לנהלם בעצה גם מרחוק, וכן עשיתי. רבים מהם,
וביחוד מר יצחק שלום, נשיא הקהילה, נשאר קשור עמי
כל השנים.

דאגתי הגדולה היתה חינוך בני שבא עמנו לניו-יורק
בהיותו בן חמש. מתחילה למד בישיבת ר' יעקב יוסף,
וכשעברנו לגור בברוקלין למד שנתיים בבית-ספר כללי.
יראתי מאוד, שמא ישתקע בתרבות לא-ישראלית ועקרנו
את דירתנו לשכונת בורו-פארק סמוך לישיבת "עץ חיים".

יום אחד נכנסו לביתי אנשים אחדים ובפיהם בקשה.
הם סיפרו לי על בית-הספר לנערות "שולמית", שנוסד
על-ידי איש אחד בשם הרב ואלק, וכשלא יכול לקיימו
ונצטבר חוב של כמה אלפים דולרים עקר מן המקום
ועזב את בית-הספר הזה לנפשו. מספר התלמידות היה
בערך כ-30, ונערות בנות גיל שונה למדו בחדר אחד. הם
מוכנים, המשיכו, לקבל על עצמם את הדאגה לכלכלת
בית-הספר, אם אני אקבל עליי את הדאגה למצבו החי-
נוכי. כשענית להם בחיוב, ראיתי בפניהם שמחה והשר-
תוממות כאחד. הספרתי להם שאני עושה את הדבר הזה
למעני. בת יש לי, ילידת אמריקה, ואני שרוי בדאגה
לחינוכה. אותו זמן עוד לא היה בית-ספר לבנות יומי בניו-
יורק. מאז נתקשרתי לבית-ספר זה כיושב-ראש ועד החי-
נוך שלו עד היום.

שוב נכנסו לביתי ביום אחד אנשים אחדים, והם
באי-כוח "בית הכנסת ישראל הצעיר דבורו-פארק", ובי-
קשו ממני להגיד לפניהם שיעזר בתלמוד בכל שבת אחרי
הצהרים. יש ביניהם טענה, מביני דף גמרא, וניסו כמה
פעמים לקבוע שיעור בגמרא, ולא נמשך הדבר אלא שבו-
עות או חודשים ובטל. הסכמתי לקבל על עצמי שיעור
בתלמוד בבית-הכנסת הזה. אחרי שעברו שנים אחדות
ונתרבו שומעי השיעור לכדי שישים-שבעים, הצעתי לפי-
ניהם לייסד במקום שיעור השבת בלבד לימוד הדף היומי
העולמי, שנוסד על-ידי הרב ר' מאיר שפירא מלובלין. הם
נטלו על עצמם ואני הטלתי על עצמי שיעבוד זה. כשסיימו
בפעם הראשונה את הש"ס וערכו את הסיום הגדול, מסרו
לי כתב-רבנות וביקשו ממני לשמש כרבה של קהילת
ישראל הצעיר דבורו-פארק. לאחר שהבטיחו, שלא יטרי-
דוני בהשתתפות באסיפות, וגם לא יטילו עליי דרשות
בכל שבת, כי אם בשבת שמברכים בה את החודש ובשב-
תות שיש בהן בר-מצוה ובחגים, קיבלתי עליי עול
רבנות זו.

בית-כנסת זה ובית-ספר "שולמית" נמצאו שניהם
בבתים שסורים. התחילה מגפית משותפת לבניית בית
גדול שיכיל את שניהם, ואחרי מאמץ רב נשלם הבניין.

עם ייסוד מכללת הישיבה (ישיבה קולג') נתמנתי
תחילה מרצה, ואחר-כך פרופיסור בו. ועם ייסוד בית-
הספר למוסמכים על שם ברנרד רבל נתמנתי פרופיסור
לספרות תלמודית (רביניקס).

בשנת תש"ד, עם התרחבות תחומי המוסד לכלל
ישיבה-אוניברסיטה על-ידי נשיאה ד"ר שמואל בלקין,
ייסדתי את הרבעון "תלפיות" בעריכתי. בשנת תש"ז בי-
קרתי בספריות הגדולות שבאירופה וצילמתי מאות כתבי-
יד, ובשובי ייסדתי סדרת ספרים בשם "מן הגנוז לאור",
הוצאת "תלפיות". בשנת תש"ב ייסדתי בניו-יורק ובעת
ובעונה אחת עם זה בירושלים את המכון למחקר "סורא",
שמתפקידו לקשור קשרי מדע ומחקר בין אמריקה ויש-
ראל. בשנת תש"ד הופיע ספר השנה הראשון בירושלים
בשם "סורא" בעריכתי.

כדי להבין את נפש הנוער היהודי באמריקה, שאותו